

KRESALA

(AURRENDEA)

XIX

Masia (1)

Gau atan bertan, ukabill sendoa lotuta Indianoaren etse-atean danbada batzuk emonaz, *¡Are MAi Puišimal!* deituteban gizon arrantzale batek.

Atea eregi ebenean, barrutik etorren argiagaz esagutu genduan deizalea zein zan: Mafiasiren aita, Tšanogorri.

¿Zer eteroian berak Indianoaren etsera?

Aurraldeko beste etse batean zelataka egoan atsotsoak ezekian, gura izanarren; baña neuk dakit eta esango deutsuet, irakurleak.

—Ara, Jauna,—esaeban Tšanogorrik Indianoagana eldu zanean-lotsatube egiten naz baña laguntasuntso bat eskatutera nator. Egia da, berori gure Mañásitšugaz eskontzen danean, legatzetarata joan bearrik eztoz izango, baña, edolabere, itsasotarra nazalako itsasoari guztiz ezingo deusatala itšita, orretarako potintso barri baten bearrean nago, erri aurrean da atšondoetan ibilteko baizen ezpada be. Lengoa zarra daukat, zarra ta sorra (2), askotan arabakindua, sutarako baño geiago ia eztana, ta barria neuk egiteko eztaukat naikoa dirurik. Irabazi tšikia izan dogu aurten, Jauna, ta jan bearra, jantzi bearra ta etse-saria (3)

(1) Masia—Toki batean botaten dan arran-janaria. *Masidcha* esan oi daroe arranondotarrak.

(2) Sorra—Baratza, *pesada*.

(3) Etchesaria—*Renta de casa*.

emon bearra edozeñ urtetan lez... Berorek milla bat errealegaz jantziko banindu, nik potin barria eutiko neuke. Tsanpon arotzanean ikusi dot gaur bat, ondo polita.

Indianoa, bekokia zimur zimur eginda, espanetako bizarrari tenga gelditu jakon, begira, begira.

—¿Zeuk eztaukazu dirurik bape?—itandu eutsan gero arrantza leari.

—Bape, bape bai, baña neskatilleak eskondu bear dabenan esku utsean ezingo dogu etsetik bialduta, ordurako zertšobait gorde nai genduke.

—Gizona, zeuk dirua eukita besteATEGANA diru eske joatea, ezta itšurazko ibillerea.

—Baña, Jauna, esan deusat ba, eztaukagu tšalopea erosteko aña, eztaukagu naikoa. *Tira*, estu estuan, onezkero Mañasik be zer edo zer aurreratuko eban da, berak daukanagaz... berorregaz eskondu bear izan ezik...

Indianoak, milla erreal emotea, baño aoko agiñak ataratea gurago eban baña eskontzarako bidea okertuko eta jakon bildurrak ikutu eutsanean, jarrita egoan tokitik aida batean jagi, inguruko gelatšo batean sartu ta atara zituan nunbaitetik diru-paper batzuk.

—Nire izketea esate bat baño besterik eztu izan,—esaeutsan Tša-nogorri, paperok bere eskuetan ipiñiaz-baña ara emen nire *borondate* onaren *pruebea*.

—¿Zer da au, Jauna?

—Dirua, milla errealak. Onek paper batonek eun *peseta balio* ditu, onek beste eun, da onek *sinkuenta*, berrogetamar.

—Eun da eun.... berreun... da berrogetamar... berreun da berrogetamar dira onek.

—Bai.

—¿Milla erreal eztan esanba?

—Bai, berreun da berrogetamar peseta milla erreal dituzu.

—¡A! Bai. Eun lauuko... (*buruari atz egiñiaz*) eun lauuko laureun... beste eun lauuko beste laureun... ara non diran zortzireun.. da berrogetamar... zortzirean da berrogetamar.

—Baña berrogetamarreko au berreunekoa dozu.

—Berrogetamarrekoa bada ¿zelan izan leike berreuneko?

—Berrogetamarrak pesetak diralako.

—¡A! Bai, pesetak... Baña... Ara, jauna, nastau egiten naz ni,

baña ondo egongo da Irakurten be ezeuzkuen erakutzitu. Mañasil: bai, arek ederto daki, *eskolau* andia da.

—Neuk be badakit orrenbeste ta geiago. Kanpoetan asko ikas-tenda.

—Bai, Jauna, bai; geu gura ezer ikasi eztozunak, itšasoko gauzea ezpada. Eskerrikasko, Jauna, (*diru paperak tšapel koipelsuaren ega-lean, pipa motz zarraren ondoau gordeaz*) eskerrikasko ta agindu. Esan deust nini andreak berorrek ezeustala ezer ukatuko.

—Ezin ukatu neizu.

—Alan esan deust berak: nire andrea be argia da, Jauna.

—Bai, argia izan bear, Mañasiren ama data. ¿Baña eztau *berak* ezer *abisau*?

—¿Zeñek?

—Mañasik.

—Oraindiño ez, Jauna.

—Buda *escribidu* eiozue biar barriro, ta esan neuk emon deustue-dazala milla erreal potiña erosteko.

—Ta potiña da gero bera, nik begiz jota daukatana. Ezta errian beste bat politagorrik egongo. Matsiñ Koipek beretzat gura ei dau.

—*Alegretan* naz potiñ ori *gustokoa* dalako. Baña eskribidu gero.

—Bai, Jauna, bai, Jauna, ¡orise bai!

Gure arrantzaleak, pozarren, bere etšeruntz urtebanean, India-noak, esker eskuma len baño gogorra eepanetako bizarrari tenga.

—Arraio, arraioa-zirautsan—¡milla erreal, milla erreal andi atara deustaz dirua zer dan be ezta kian agure zikiñ orrek!... ¡Masia bota bear buzan bota dogu masia ugari, onda ugari geno! Baña uta ezer galduko: laster izango da neurea Mañasil, ta potiña be bai.

Tšanogorri ta emastea, onen asmoak ondo unten ebielako, diru-paperetako *santuai* lozano begira egonda geno, zorionezko ames gozoak eginaz santu ziran oera, ta urrengo goizean goiz, Jošepak baño obeto ekialata, erriko irakasla odo *maisua*ren bitartez, egundoko eskutitz larria bialdu eutsien Mañasiri. «Indargetuta cgozala senar-emas teak, oso indargetuta, iñondik czegoala ezeren irabazirik, zarpean sartuta egon bearko ebiela, ta laster gaišotegi edo *ospitalera* joateko bideak egin bearko zirala... *Don José* Antoniori baietza emon ezik. Au zala gizona, au. *Ondraua*, emonkorra, biotz andikoa, bardinbagea. ¡Milla erreal emoeutsiezala berak tšalopa barri bat erosteko! Baña, *danak* betiko ondatu etzaitzen, ondo erantzun bear jakola, ta ondo

erantzuteko, jarren! Jaungoikoagaitik, Antiguako Amagaitik, guraso zar errukarriak-gaitik!...»

Gelegitsoa zan, guk badakigu, gurasoak; Mañasari esateutsiena; baña norbere gogoaren alde zerbait jadtisi nai danean, edozeñek daki gelegi esaten. Esagutzen ditut nik amaika euren gogoa ta iritsia indartu gura dituenean, esan-alak esaten bein bere aspertu ezin diranak, guzur da abar. Gogoa bada neurri, ezta erraz neurria beteten.

Tsanogorrik berberak bota eban, elizpeko eskutitz ontzian, Mañasirentzat egiñiko eskutitza, ta bereala pozkor, irribarrez da urduri Tsanponen ontzitegira joan da, ordu erdi baño lenago, egiñ zan begiz jotako tsalopatsoren jaube.

Ezegoan oraiñdiño aiñ indargetua gure agurea. Edozeñek artuko eban gizon gordiñ, zall, sendotsat, tsalopea, narras, uretara eruaten egiñ zituan indarrak ikustean, da gero, ibaian jira-biraka, aiñ laster arraunean, aiñ laster aize-oialtsoa jasoaz, potiñ orren azkartasunak erakusten ibilli zanean.

Lan orretan ebillen bitartean, itšasoraterik etzan izan da, arrantza-le asko joakozan begira, ta danak ekien da guztiak ziñoen nundik etorkon aguratsoari onek ezin gorderik erabillen poza ta gozotasuna: Indianongandik, Indianoak berak esaebanez.—Beste arrantzalien artean, antse nasa gañean egoan Anjel be, besoak tolostuta, adiskidien jardunak entzuten, da antse jakieban, gauza ziurra legez, laster eskontzen zala Indianoagaz Tsanogorriren alabea. Zergaitik ezekiala illuntasun andi bat sartu jakon mutillari biotzaren erdiraño. ¡Alango gauzarik! ¿Zer joakon berari Mañasari eskoaduagaz? Ezer bere ez, baña gogoratu eban bat batera neskatilla orregaz Erriberatik Kalenagusirako malletan beñ euki eban jarduna, etorri jakon begien aurrera egun atako Mañasiren begirada gozoa, gomutau zituan aren orduko malkoak, esangura andiko malko lodi garbiak, eta geroago ta samiñ andiagoa jarten jakon biotz barruan. Egundo ez da orduantse ikusteban Mañasari lango emakumerik ezegoala ez errian da ez erbestean: añ zan tsukuna bera, añ egokia, añ langillea, añ... Da bear bada, Anjelek bere eskuetan euki eban Mañasiren biotza. ¡Garai onean otuten jakozan olango gogamenak, garai onean! Ura joan da gero malatua.

Gure mutillau, eguardi aurretsoan, bere lagunak nasa gañean itšita, itšas aurrera joan zan, bakar bakarrik, bere arimako samiñak astindutera.

Aurreragoko egunean añ bare gelditu zan itsasoa guztiz egoan arro,

bere zabaltasun danean kiskur, bizi ta apartsu; aizea, neguko egunik tšarrenetakoaren antzera, gogor, zematzalle ta soñulari; odei moltso lodiak, baltzak geienak eta itšura itzalekoak, iñoizkorik azkarren joiazan Franzia alderontz, norbait atzetik jarraika baleue lez; Gipuzkoako mendi ta arkaitzak laño ta bisutz azpian estaldurik egozan; Matšitsako entzutetsuaren mustur zorrotza itsasoak iruntzi ebala esan zeitekean, bada etzan iñondik agiri; ur malla sendo galantak eten bageko errenkadan etozan erri aurrera, Arranondori berezi gaisto bat ipiñi naian, da kaio zuri lumatsuak, egoak zabal zabalik, zerutik etorririko kuru-tzeak bailirean, or jausiko emen geldituko ebiltzan baiezean, ekaitzaren orruari jaramon barik.

Anjel, esarleku batean urriñera begira jarrita, bere barrualden zearo ikusteko asmoetan gelditu zan.

Begiak urriñera begira dagozala askozaz obeto ikusten da batzuetan norbere barrua.

Jakiñ bear eban noizbaiten zelango arpegia eukan etorkisunak, noizbaiten arakatu bear eban bere biotza, gogamendu bear zituan noizbaiten arimako gogo ta iritšiak. Ezeban orretarako beiñ bere astirik artu, gauza danak berenez, euren bidetik, nai eban erara etorriko jakozalakoan.

Gogamenetan asi zaneko ¡ai! esagutu eban ederto Anjelek Mañasi zala ordurarte ondo igarri barik beretzat aspaldietan aukeratuta eukan emakume egokia. Bai, garbi egoan, oriše izan zan bere iritšia, oriše bere gogoa, neskatileagaz itz egiñ eban ezkeru beñipeiñ. Orretsegaitik naigabetu eban bere ama maitea, orretsegaitik emoeutsan Antoniri bidebageko atzerapena. Bere gogo au ezeban iñoiz ondo jakiñ, baña oraiñ, aspaldietan jakiñiko gauzea zirudian. ¿Zetarako izaeban burua añ argi egozozan gauzak lenago ez ikusteko? ¿Zetarako mingaña bear zan orduan Mañasiri zerbaite ez esateko?

Anjelek, gogamenokaz, sauri sakona egiteban bere biotzaren erdian, da alan da guztiz be luzaroan egon zan jarrilekutik jagi barik, biotzeko suriari geiago ta geiago ikutuka ikutuka. Baña zenbat eta ikutu geiago ainbat eta miñ andiagoo artzeban gizagaišoak, eta azkenerako, miñaren miñez, itši eutsazan argiri begiak eta astakeri andiak etorkozan burura.

Miñ danean itši oi dira begiak eta orduan astakeririk andienak egin.

Mutillorren esakeran, ekatšak itšasoaren erdian artu daroantšalopa baten irudira egoan bera: ekatšak urten baño len, edozeñ tokitara

joateko eskubidea baeukan; orañ ez, orañ al zan portura sartu bearco naita naiezean, *arribadan*. «Neure erruz nago ni galduta,—ziñoan—baña, dana dala, neu samíñez nagoan ezkeru, emongo neuskio nik orañ samintasun bat Mañasiri be... Ta nire susmoak egiak badira, ari miñ emoteko egiterik andiena, bera baño neu lenago eskondutea izango litzateke, Antonigaz... Ta gero Bilbora joan, bera, Mañasi, ikustera, erritarra legez... ¿Egingo ete dot bero beroan?...»

Eguardiko amabiterdietan, bestetan baño berandutsuago, sukaldeko maitsoaren ondoan baskaitara jarri zanean.

—Ama-esaeban-Indianoa eskontzen dala entzun dot.

Amak.—Alan diño, seine... ¿Ta zeu, noiz eskonduko zara zeu?

Anjelek.—Ni be noiz edo noiz eskondu bearco.

Amak.—Eztakit ba nik, aserratuta daukazu zeure eskongei ori ta...

Anjelek.—Aserratuta badago, aiskeretu leike.

Amak.—Lanbide ori pozik artuko neuke neure gañ.

Anjelek.—Artu bei ba.

Amak.—¿Benetan diñozu?

Anjelek.— Benetan.

Amak.—¡Jesus, Maria ta Jose ta Aita San Antonio bedeinkatu! ¡Beñ edo beñ, beñ edo beñ! Gaur bertatik asiko naz lanean, baña, Anjel, zeuk be koipekeri batzuk esan bearco deutzazuz Antoniri.

Aitak.— Bai, amak amoan ipinten daben jakiagaz bakarrik ezta jausiko: masia bearco da or, masia.

Anjelek.—Masiori be emongo jako.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(*Aurrandetuko da*)

KRESALA

(AURRENDEA)

XX

Geroago ta tcharrago

Masia emongo ebala esanarren, ezieban Anjelek iñondik iñora Antonirentsatsat masirik emon; ezieutsan, naita be, neskatilla oni oparitso bat eskiñi, ezieutsan eregutso (1) bat opa, ezieutsan ez tiro itz egiñ.

Atsekabetua ebillen mutilla beti neskatillearen igesi, ta bizitzeak irauteutsan artean zorigaistokoa izan bear ebalakoan. Indianoaren dirutik agertu eijakon zorigatša. «Urreak indar andiak ditu,—ziñoan sarri beretzat—baña okerrerako geienetan. Urrerik ezpalitz ezlegoke lurrean ainbeste gauza oker, ainbeste zapokeri, ainbeste griña gaisto. Urrerik ezpalitz ezlegoke ainbeste lagun-zaltzalle, ainbeste andinaiko, ainbeste lapur. Urrea izan ezpalitz gizonak askozaz onagoak, zuzenagoak eta apalagoak izango zirean. Urrea geituten danean geitu oi da gizonen arrokeria, itsasoa gora datorrenean ibaiko ura geituten dan lez. Eztago geuri atuntsuko irabazitsoak dakarguzanean begiratutea baño. Andre Marietako egunak eta ezereztan garizumakoak ez tira emen bardiñak izaten... ¡Urre madarikatua, biots samurren gogortzallea, adimen argien itsumena! Bai, urreak itsutu ditu nire ama ta Mañasi be. Au, itsutua dagolago, ganbelu bategaz eskenduko da, ta nire amak, neu ainbeste maite izan da, emakume arro, buruariñ, geldu, epel bat emon gura deust emastetzat... Urre asko barik bizi leiteke

(1) Eregua.— *Mimo*.

ondo. Biziko nintzan ni Mañasigaz. Nik lana egingo neban gogotik, eta berak et̄sea t̄šukundu, atarakoa da ta. ¡Ze garbi eukiko eban arek gure et̄sea! Jateko ta jasteko lañ irabaziko neban nik, eta berak jatekoa ipiñi ta jantziak zaindu. ¡Ze gozoa izango zan arek egosiriko lapikot̄soa! Jateko ta jasteko aña eukiko gendukeala uste dot, ¿eta zer geiago bear dau gizonak? ¡A! Bai, et̄seko poza, et̄seko bakea, arrera ona, maitetasuna; orrek emoten deutsa osasuna gizonari, orrek lane-rako arnasa barria, ta nik ezin neike ori Antonigaz izan».

Anjel olango buruausteakaz ebillen bitartean, Mañasi, Arranondotik bialdu eutsiezan albisteak irakurrita, negarrez egoan Bilbon.

¡A ze albisteak gurasoenak eta Joseparenak! Onenak batez bere. «Isill aldi andia izan da,—esateutsan Josepak—guzur asko ibilli dira emakumien aoetan, danok uste izan dogu galduta egoala, baña egia da oraingoan, ziur ziur dakit: Anjel laster eskontzen da Antonigaz».

Gurasoen estutasuna, bai, t̄sarra zan; baña nasaitu zeitekean zelan-bait Mañasik berak aurreratuta eukazan diru apurt̄soakaz. Bestearen-tzat ezegoan iñungo ozabiderik.

Mañasiren negarra egiazkoa zan, barru barrutik berez etorkona, ta nagusien aurrean erakutzi naiezarren, arpegiko illuntasun da begi ederrren gorriunean esagutu eutsien bereala.

—¿Zer darabilzu, emakumea, añ muker da illun egoteko?—itandu eutsan et̄sekoandreak.

—Ezerez, andrea.

—Bai zerbait. ¿Lagunakaz aserratu alzara?

—Ez, andrea.

—¿Gaīsorik alzagoz?

—Ez, andrea.

—¿Naigaberen bat emon aldeutsugu?

—Ez, andrea, ¡esatea be!

—Ya ba, zer edo zer esan bear... ¿Barri t̄sarrak artu aldozuz zeure et̄setik?

—Bai, andrea, eztira añ onak be.

—¿Zer diñotsue ba?

—Ezerez, andrea.

—¿Ezerez? ¿Ezerezagaitik zagoz olangoa? Esaidazu niri zer daukazu. Badakizu emen ondo begiratzen deutsuguna, ta guk zerbait egiñ badeikegu....

Neskatilleak, bere etsekoandreaken biotz da gurari ona ikustean, ezer erantzun barik, negarrari emoeutsan barriro.

—Jakiñ bear dot nik, Mañasi,—jarraitu eban arek—zure etsetik zer diñotsuen. Erakarri daidazuz gaur goizean artu dozuzan eskutitz biak, isilleko gauza astunen bat ezpadaukazu.

—Ez neuke nik, andrea, berorregaz isilleko gauzarik euki gura, berori nigaz gurasoa langoa da ta, baña... lotsatu egitenaz.

—¿Gauza lotsagarrietan nastaurik alzagoz?

—¡Ene badata, Jaungoikoaren izenean! Ez, andrea.

—Emoidazuz, bada, zeure eskutitz biok.

Emoeutsazan, da etsekoandrea irakurten egoan bitartean, gure neskatilla apal bildurkorra, epaia emon bear dabenaren aurrean dagon gaizkille baten antzera, ikaraz jaokon begira.

—Emakumea—esaeban epaizaleak bere arloa amaitueran, eskutitz biak, estalkietan sartuaz—emen eztaukazu ainbesteraño naigabetuteko gauzarik. Zure gurasoak zarrak badira ta irabazi gitsian badabiltz, emongo jakoe zerbait, eta...

—Ezteust, andrea, ainbeste ardura orrek emoten. Gurasoentzat dira neuk aurreratutako guztiak, eta eurok izango dira naikoa nire aitamak daukiezan premiña laburrai arpegi emoteko. Beste alde bate-tik dator nire samíña.

—¿Emen diñoen D. Jose Antoniogandik?

—¿Zeiñ da bera?

—Indiano bat.

—¿Zugaz eskondu nai aldau?

—Bai, andrea.

—Ta zuk etzenduke gura.

—Ez, andrea.

—¿Zarra dalako?

—Ezta añ zarra.

—¿Diru gitši daukalako?

—Berrogei milla ogerleko baeidaukaz.

—¿Eliz-emakumea izan gura dozulako?

—Ez, andrea.

—¿Beste Anjel orregaz zerbait izan dozulako?

—Nik eztot ezer euki Anjelegaz.

—¿Etzarie alkarren adiskideak izan?

—¿Adiskideak?

—Bai. ¿Ezteutsu berak eskontzarako itzik emon?

—Ez, andrea, ori ez.

—¿Da ezta mutill ori Antonigaz eskonduten Josepak diñoanez?

—¿Itšurak alan dira.

—Bada orduan, neskatillea, Anjelek egundo eskonduteko itsik emon ezpadeutsu, ta gañera beste bategaz eskontzeko aurreratua bada-bill; Indianoak ostera zeu gura bazaitu, aberatza bada ta zeure gurasoak begietatik zear sartu gura badeutsue, ¿zetan zagoz da zeri daukazu zer negar egiñ? Niri ezjatorkit ondo, gure etšearen kaltean izango da; baña maite zaitudalako ta zeuretzat ona dalako, gurasoak diñotsuena bera esango deutsut, Indianoagaz eskondu zaitezala. Eztozu olango beta onik egunero izango. Asko gelditzen dira eskongei euren aukera ta gogobetekoaren zaiñ luzaroan egonda gero. Ez ibilli irudimenetan da eztabaidetan: begiak itši ta aurrera. Begiak zabal zabal eginda gizonai ondo begiratzen asten bazara, etzara iñoren emaste izango: senar-gei batzuk zarkoteak dituzu, beste batzuk gastegiak; batzuk tšepitš burudunak, beste batzuk bekoki baltzegikoak; batzuk zatarrak, beste batzuk emakume itšurakoak. Danak daukie akatzen bat: edo andiak dira edo tšikiak, edo arloreak, edo jokalariek.... beti dabie zerbait. Amesetan ikusitako gizonak eztira lurtean bizi, edo eztira beintzat etorten gure billa (¿Jesus! Gure *Pakok* eutzungo baleust... Niri gurañakoa etorri jatan, Mañasi, egia da; baña ori noizean beingoa baño ezta izaten) Guazen aurrera. Gaur Indianoari gura izan esarren, emendik urtebetera maite kutuna legez euki zeinkezu. Ara or alboko Maria Mendata, goizero elizara zalpurdi ederrean joaten dan andre apaña: jostun bat zan ori ta naiezean lez ibilli zan luzaro Zubiaur zarragaz eskontzeko, baña ondo pozik eta maitero bizi da gaur bere gizon zintzoagaz. Ara or Josefa Olite, Bidebarrietako alargun aberatza: orrek be, Barrenkaleko zigarro zaltzailea zanean, ezeieban gura senartzat Eguren indianoa; baña eztau oraiñ damu bere gurasoen esondeari jarraitua. Gogobetekoaren zañ egon balira, nork daki zer izango zirean zartzara orreik emakume biok, eta gaur ostera etše andi ondasuntsuan jaiorikoak dirudie. Zeuk be, Mañasi, eneuskizu esan bear baña, beste edozeñek lango egokitasunak daukazuz zeure errian andre andi ta on izateko.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrandetuko da)

KRESALA

(AURRENDEA)

—¡Ísilik egon bei, Jaungoikoagatik! Berorren esanakaz, nengoan baño gaiago lotsatuten nau.

—Baña ezteritsozu añ t̄sarto andikia izateari.

—Eznau berorrek uste daben aña aberatz izateak arrotuten. Eztagoz ondasunetan gozotasun guztiak, berorrek ondo daki, ta gañera, ni aberatz jaiago eznazanean, Jaungoikoak aberatz gura eznauan agiri argia da.

—¿Zer? ¿Gaurko aberatz guztiak beti aberatz izan dirala uste aldozu? Ez gaurkoak, eta ez atzokoak. Aberastasun guztien iturburuak beartsu ta urriak izan dira beti. ¿Eztoztazu entzun orant̄se esandotana? Jaungoikoak emon da kentzen ditu gure ondasunak Berak gura dabeanean. Jaiotzan emon ezeutsuna oraiñ emon nai badeutsu, oriñe da, nire ustez, oraiñ aberatz gura zaituan agiria. Ta beste aldetik, begiratu eikezu, Mañasi, alaba bakarra zareala, ta zeure gurasoen azken onari begiratu bearrean zagozala.

—Eztaikit, andrea, zelan erantzun; baña darabilgun autua asi daneko, gauza bat esateko gogoa daukat.

—¿Zer da bera?

—Nigaz zertu nai daben Indianoa eztala Jaungoikozko gizona, ta bear dan legezko euskalduna bez.

—¡A! Nik eznekian ori. Orrek atzeratuten bazaitu, bide orretatik datorkizan ostasunari t̄salogarria deitzot; baña ort̄se bertan ikusi zeinkezu Jaungoikoak zure eskuetan ipinten daben lanbide on bat: zeuk ondu zeinke Indianoa, zeuk egin zeinke elizkoi ta errizalea. Emakume

batek oso asko daike maite dauan gizonagaz, bada eskondu bear dabien aurrean guztiak dira arkumetsoa baizen bigun da otzanak. ¿Eztozu, Mañasi, gizon bat zeure erriarentzat eta arima bat Jaungoikoarentzat irabazi nai?

—¿Ta ezin bada?

—Ezin bada, it̄si. It̄siteko astia izango dozu. Asi zaite benik bein zeure arloan. Esaiezu gizon orri ondu deilla, ta ikusiko dozula gero zer egin. Gelditu bedi onetan gure autua, ta legortuizuz zeure mal-kuok eztaukazu zeri negarrik egin da.

Amaitu zan jarduna, baña ez Mañasiren illetea. Et̄sekoandreak, gogo ta usterik onenetakoagaz, neskatillea poztu ta zorion bidean ipinten alegin guztiak eginarren, da Mañasik arpegia alai erakusten arreata andiak ipini ta be, ezieban onek egiazko alaitasunik agertu.

Arranondotik urtebanean, arimako it̄saropenak (1), ant̄sinetatik ainbeste t̄sera (2) palagutan eukazan it̄saropen eztiitsuak, ilteko zorian eruan zituan Bilbora; baña etziran oso ill oraiñdiño, ta bizirik egozan bitartean, azken agur latza emon baño lenago, iñoiz baizen obeto maitatzen zituan, iñoiz baizen obeto palagau ta elikatu (3), ta bere gurari beroaren bitartez, irudimenean sorturiko gorabera andien bidez, askotan siñistu eban emoeikioela Jaungoikoak bizitza ta osasun sendoa. ¡Ai! Orañ ezegoan olangorik. Ill jakozan osoro ta betiko it̄saropen guztiak, eta it̄saropenak illten diranean arimea baltzez jantzirik gelditu oi da! Orregaitik agiri jakon Mañasiri arpegiko irribarreak ezin ondo estaldu eutsan barruko naigabea; orregaitik ikusten jakon, bekoiki goibelaren azpian da begi bitarte bigun gaišoaren zear, arima saminduaren progua (4) ta biotz errukarriaren illjantzia (5).

Ezeukan gogorik, baña bere et̄sekoandreak ez miñik emotearren, da onen betiko esanak jarraituaz, erantzueutsien gurasoai ezeiela gaišo-tegi edo t̄siro-etsera joateko bildurrik euki ta D. Jose Antoniori esateko izan zedilla ona ta elizkoia, ta ikusiko zala gero zer egin bearzan. Orañdik ezegoala lasterka ibilli bearrik.

«Edolabere-usteban Mañasik-au ezta esonde on bat emotea baño, ezteutsat nik itzik emoten, eztoz neure burua lotuten da ortik et̄sat okerrik etorriko».

-
- (1) Esperanzas.
 - (2) Caricia.
 - (3) Mantener.
 - (4) Duelo.
 - (5) Luto.

Baña erantzuera oriše izan zan naikoa bere gurasoak eta Indianoa, gauza guztiak egiñak egozalakoan, pozez zorutzen jarteko.

Andik laugarren eguneko arratsaldean, gure neskatillea, nagusien agindu batzuk eginda kaletik etšera sartu zanerako, eskutitz bat eta sedazko paper bigunetan baturiko gordairutšo bat emoeutsiezan Arranondoko emakume batek ekarri zitualata. Eskutitzean zirautsien gurasoak «D. Jose Antonio lurbirako gizonik onena zala ta bere ontasunaren agergarri ona joakola Mañasiri eskutitzagaz batera emongo eutsien gordairu barruan. Alango gizonik ezebala egundo iñon billatuko, ta luzapenetan ibilli barik, neskametseari betiko itši ta ainbat lasterren erabagi bear ebala *gauzeak*».

Lenengoan ezaban Mañasik kutsatsoa edegi be gura izan: naskatu egiteban Egurbidekoaren opariak, eta, zanlakoa zala, urrengo goizean jaubeari biurtzekotan ipiñi eban oe gañean. Baña gero, bere arloetan ebillela, gordairu barruan egoana zer zan ikusi ta jakiñ naiak, ziri ortik eta ziri emetik, irabazi eutsan biotza; otu jakon, gañera, etše-koandreari esan barik ezingo ebala biurtu Indianoaren oparia, ta ikus-tea ta etše-koandreari erakustea erabagieban.

Sartu zan gelara, kenduentsazan gordairuari lokarriak, edegi eban, da agertu jakon, bere abian gordeta dagoan sube biribilduaren antzera, sedazko oial eder gañean dizdizka, urregorri ta arriargitsuz egiñiko erastun apañ bat. ¡Jesus! ¡Zelango gauzak asmau dituan arerioak emakumien arimak zirikatuteko! Sarrakio andi bat egin jakon barru guztian Mañasiri, ta erastuna ondo ikusteko asti barik kutšatšo estaldu ta etše-koandreagana joan zan.

—Ara, andrea, zer biraldu deustien.

—¿Zeintzuk? ¿Zeñek?

—Neugaz zertu gura leukean gizon orrek.

—¡Ederra da!... ¿Baña zelan geiagoko barik?

—Era emen eskutitza be.

—Azkar dabiltz—esaeban etše-koandreak paperari begirada bat emon orduko.—Arin nai ditue gauzok.

—Ariñegi, andrea. Nik biar atzera biurtuko dot erastuna.

—Ez, gordeizu. Ibilli gaitean astiro ta patšada onean: erabagi obea emongo dogu. Biar edo etzi erantzungo jakoe. Lenengo beintzat jakiñ daiala gizon orrek eztala naikoa zugaz ona izaten, Jaungoikoagaz be izan bearrean gagozala.

Mañasik, bere zeregiñen erdian, eziñ izaeban astu Arranondoko

Indianoaren oparia. Oñetako barri batzuk jauntzi bear dituan ume baten senera egon zan gau guztian opari orren gomuteagaz. Begiratu barik ikusteban ederto, bere begien aurrean euki eban, eziñ kendurik, erastunaren argitasun deigarri biguna, ta etseko lagun guztiak esagutu eban, gau atan, iñoiz baño artega ta arduratsuago egoala gure neskatillea oera joateko orduaren zaiñ.

Ordu ori eldu zanean, bere gelako atea ondo itñi, ta lenengo egiebaban lanbidea izan zan, gordairoa barriro edegi, erastuna astiroago ikusi ta eskerreko bigarren esku-atzean ipintea. «¡Ezta makala erastuna!—ziñoan, argiaren ondoan eskua ipiñita.—Artoberok Josepari emonikoa baño zerbait ohea bada. Neure etsekoandreak daukazanak langoa ia, edo ia barik. Jaungoikoak daki zenbat dirutan erosi daben au Jose Antoniok. Ta ondo egoki datorkit berau, egia esateko. Eskuak be, dan baño askozaz poeitagoa dirudi. ¡Ikusiko baleust oraiñtse neure eskuan Josepak! ¡Anjelek ikusiko baleust!»

Gau atan andiki ames asko egiñ eizituan Mañasik, eta esnatu zanean iñoiz baño bekoki illunagoa jarri eijakon.

¿Asiko etezan biguntzen Indianoaganako gure neskatillearen biotza? Ez jakiñ, urreak indar andiak dituta.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrendatuko du)

EN EL ALBUM DE GUERNICA

El exministro conservador, Sr. Dato, ha escrito en el album que hay en la casa de Juntas, lo que sigue:

«Venerando la tradición, é imitando las virtudes de sus antepasados, ha llegado el pueblo Vascongado al perfeccionamiento administrativo que todos admiran en él, y al alto grado de cultura y progreso que tanto honra á la Nación española. — En Guernica á 28 de Marzo de 1904.—Eduardo Dato.»

KRESALA

(AURRENDEA)

EXI

Lazka-matasak

Gutzizkoak sortu zirean Españaiko legegille ta Euskalerriko gauzen jaola, Arranondo ta inguruko errian izenean, urlia edo sendiak, Patšik edo Peruk Madridera joan bear ebalata.

Etzan alango bizitasun, aserre ta nasterik Arranondo baketsuan ikusi, arako bere seme sendoak beste euskal-uri eder batekoakaz euki eben indarneurtze, its̄sas-dema edo arraunketa estua igaro zan ezkeru.

Ordukoa... bai, ordukoa be andia izan zan. Agertu daiogun emen irakurleari, gure arloaren aria pitiñ batean etenda bada be, agergarria data.

Indar-neurtze orretan, gure arranondotarrok, añ entzute andikoak izan da; euren burua, erramuetarako, iñor ez legezkontsat eukita; irabazia eskuan eukielakoan zoro zoro luzaroan egonda; galdu egieben arraunketarik ospetsuena, galdu euren entzute andia, galdu añ nekez irabazitako dirua! Onek emoteutsien negargurea ta zabeleko miña Arranondoko emakumeai, dirua galtzeak. Entzutea gauza ona zan, baña entzute ori erakarriko eben barriro, urrengoan zerbait obeto gertau ezkeru. Orren sinismenik etzan egundo Arranondon galdu. ¡Baña ta dirua! Euren umet̄so maitien ogi ta soñekoa zan dirua ¿zelan erakarri et̄sera, beste alango erarik gizaldi batean etzan izangota?

Mirari bat igaro zan orduan: Tramana ta Brišek alkar artzea, biak

irit̄si batekoak izatea. Biak ibilli ziran iji ta aja ioranean, erramuetea baño lenago, erriko mutill erramularien alde andiegiak esaten: au zirala, ta ori zirala onenbeste edo arenbesteko bitartean errez egingo zituela uretan egin bear ziran bideak, urgañeko gauzetan arei bakean it̄si bear jakuela; alango morroskorik, alango bularrik, alango besorik; jango leukiena, edango leukiena, jasoko leukiena; bear zan orduan eukiko eben ausardia, errira erakarriko eben dirutsea, egin bear jakoen arrerea... ¿nik dakit zenbat ipuñ, ames da geiegizkeri? Biak ibilli ziran gero batera, erramuetea galdu zanean, gertau zan arrigarritasuna siñistu ezinda, buruak makurturik, barruak jaten, iñoiz baño erreago ta zitalago, euren beastun mingotsak norbaiti arpegira jaurti naian da zeñi jaurti ezin jakinda.

¡Onak egozan eurak orduan iñoren destañak entzuteko ta erbeste koen odar-joteak bakean eruateko! Ta aiñ zuzen orduant̄se alboerrietako emakumeak gizonetakoak baño geiago, ant̄sinetako erdiaserreak gogoraturik, orduant̄se eiebiltzan arranondotarren lepotik barre andiak egiñaz. Arranondo betiko lurpean sartu zala ta etzala bertan zer janik gelditu, eiziñoen gañera, pozez beterik

—Bai,—esaeban Tramanak olanko albisteak entzutean-gure errira lenengo datorren Musturzuloko edo Lekuitoko atso eskelak eruango ditu bereak eta bi.

Esan da egiñ. Musturzulotik sardina batzukaz lenengo agertu zan emakumet̄soari errira sartu baño be lenago, erruduna edo errubagea zan jakinbarik, asi jakon Tramana deadarka:

—Entzuizu, Mari lotsagabe, ¿zelan zatoz zeu Arranondora, gugaitik esan dozuezanak esanda gero? ¿Sardiñok zeñek erosiko deutzuzalata, emen dirurik ezpado? Narrubiko arpegia daukazue zuek, ijito, mot̄salle, pizti, zantar, zikiñok, narrubiko arpegia. Baña neuk kenduko deutsut batori...

Onetan ziarduala, urteban Brišek ariñ-ariuga, eztaikit nondik, t̄salopai emoten jakoen bria-koipetan sarturiko lanbas bat ekarrela, ta bustana zapaldu dautsen katuak egiten dituan lango garrasiakaz, deitu eutsan *adiskideari*:

—Eutsiozu, Tramana, eutsi gogotit. Ezteutsagu narrurik kendu bear. Irugarrena ipiñi bear jako, narru baltza.

Bai laster ulertu ta azkar lagundu besteak. Ondo iruditu jakon Tramanari Brišen egitekoa, t̄sarra zalako, ta Musturzulokoari ezertarako astirik emon bage, artu eutsazan eskuak beiñgoan atze-aldera, eta

Aitareen semearen esan orduko afrikatarren it̄surako arpegia ipiñi eutsien gaīsoari.. .

Ta barre egitebien gero gaizkille biak, sardinsaltzalea t̄sizuak bo-teaz da arpegia garbitu eziñik ebillen bitartean.

Urrengo egunean barriz agertu zan Arranondora Lekuitoko andre zar bat, eta oni, zarra zalako, edo besteari egiñikoa naikoatsat artu ebielako, imiñerdi baba zuri ta urdai zati bat emoeutsien, ikaraz egoan andret̄soari itz gozo-garratzetan esanaz:

—Ara, aditzen emoeikezu Lekuitoan badaukagiila oraindik zer jan apur bat, gure Jaungoikoa bizi dalata; baña zuen erriko Jaungoikoa, Urlia zaldun aberatz zintzoa ill jatzuelako, geuk, Arranondoko arlo-teak bialzen dogula janari ori Lekuitoko beartsu guztientzat. Geiago bear dozuenean etorri eske.

Arranondoren lepotik egindako barreari olango destaña ta irainta-sun mingarriakaz erantzunarren; lotsagalduek, (egia esan bear da) min tsarrekoak, (edonun dago bat edo beste) ta gaisto it̄sura andikoak izanarren, etziran barrutik gaistoak Tramana ta Brīs. (Arranondon eztago biotz gaistokorik, arranondotarra bada.) Ondo erakutzi eben barru onekoak zirala, andik laster, erritar erramulariak garaitu zituan t̄salopako agintari gizagajoa ito zanean. Biotz guztiagaz emoeben arranondotar guztiak euren oparit̄soa gizon orren etserako, ta Tramana ta Brīs ibilli ziran eskean aterik ate, negarrez, bene benetako negarrakaz. Ordurako dana astu jakoen.

Tsarra da, irakurlea, anai-errien arteko aserrea laster astutekoa izan da be, ta ondo egingo leuke aldabena olango aserre-bidea sustrai ta asieratik kentzea, gure anaitasuna egunean baño egunean geiago zindotu dediñ; baña askozaz t̄sarragoa da uri barruan bertan, norbait alkatetzarako edo legegilletzarako autatu bear dabenean, erkideak eurak sortu daroena.

It̄sas-dematik jaiorikoa baño milla aldiz okerragoa izan zan, Pat̄si zala ta Peru zala, Arranondon sortutako atrakala ta naste galgarria Ez Pat̄si ta ez Peru etzitian urian iñok esagutzen, jaunt̄soren batek izan ezik; baña erritar bakot̄sak beren et̄sean, beren t̄salopan edo ar-dantegi basterrean zerbait entzunda beste barik, goizetik gabera gelditu ziran gizon da emakume guztiak Pat̄siren edo Peruren alde.

¡Baña zelan gero! Arranondotar guztiak esnatu jakoezan barru beti lotan egon bear eukien griña gaistoak, erritar guztiak urratu zituen euren arteko anaitasunik zintzoenak, aspaldietako adiskideak al-

karregaz aserratu zirean, beti betiko lagun zarrak batabesteagaz areriotu, gizon askoren biotzak gorrotoz bete ta emakume geientsuen mingañ zoliak puzoni zitala erioela jarri. Dana egoan orduan azpikoaz gora. Alperrenak ebiltzan lagillien, autari billa (1); eztsuenak garratzen, bigunenak gogorren, bildurtienak ausarditsuen, onenak gais-toen; baketsuenak ezetsi bizian, isillenenak oiua, ollo irudikoak aseri eginda, arkume antzekoak otso biurturik. Alderdi guztietan egoan alkarganako esamesana, eziñ-ikusia, gaizkinaia, irria, ziñua, sapokeria, ašimurra ta atzamarkadea.

Ta zuzen irudiko gizadiak olan baebiltzan beren artean, ¿zer egingo eben erriertarako, donkakerirako ta burrukarako beti prest egozan emakumeak? ¿Zer egingo eben Tramana ta Brišek? Ezeukien erea makala aora jatorkoezan guztiak esateko. Ta ezeben era on ori galduko? ¿ez oriše!

Alkarren barri ezer lenago jakin barik, biak aurkitu zirean Patširen aldekoak eta, euren bizitza guztian bigarrenez, bata bestearen aurrean ez egon bearrak naigabe apur bat emoeutsien lenengoan baña, zeñi ekiña naikoa baegoan da, laster astu ebien naigabea, Peruren aldeko guztiai zorrotz ekiteko. Ikasi ta gomutau zituen orrerarako, erne-une ta sustraitik, arerio guztien bizitzak, atara eutziezan euren zapi zikiñak eguskitara, ta asi ziran, guzur da abar, astiñaldirik lotsagarrikoenak. Eztau iñok lurrean, emakumien aotik, areik egin zituen lango jardun gordiñik egundo entzun.

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrendatuko da)

(1) Autaria —Elector.

K R E S A L A

(AURRENDEA)

¡A zelangoak zirean areriuok! ¡¡Puaa!! Lantegiko Nagusi okerra, Egurbideko Baserritar kalabazaz betea, Arranondon zer bear zan eze-kien erbesteko et̄sejauberen batzuk eta Mat̄siñ Koipe, Mari Errotaren senar ganorabakoa. «Neuk esagutu neban bata-deadar egiteban Tra-manak kalearen erdian-Arranondora berakatzak eta piper gorria saltze-ra zauriz ta zornaz beteriko mando zarragaz etorrizanean. Praken atse-koaldeak t̄saplataz beteak ekarri zituan orrek eta amilliaren (1) uka-rondoak be bai. Oraiñ begiratzea baño eztaukazue: lantegi barri andia egin dau ta ia erri guztiaren jaubea da. ¿Zeñen leptik? Geuretik, geu-retik, geu astoak garealako... Danok esagutu dozue bestea, muskillea eriola, enparantzan, gastaña ustel batzuk eta urez beteriko esnea eziñ zaldurik. Zapaburuak idoro neutsazan nik, beñ baño geiagotan, arek saldutako esnari. Ta or daukazue oraiñ, egun batetik bestera ta iñok zelan eztakigula aberastarik, *pavo riala* baño arroago ta erri guztiari agindu naian. ¡A ze jatorrizko zalduna bera! ¡A ze jakintsua! Gizon argia izango litzateke... espanean krusallu bat baleuka... Et̄sejaubiena barriz jakiña daukagu: danak dira onak et̄se-saria artzeko, baña estu-tasun batean ez eurakana t̄sanpon baten eskean joan. Euren et̄sietan erretella bat eragiten be eztakie. Gurean beintzat beti gagoz itušuratan da etseko katillu-terriñak eztitut naikoa euria dan bakotsean... Matsiñ Koipe ostera ¿nok eztaki andikien morroi, zuriko, azpijantzalle, dollor, guzurti andi bat dala?...»

(1) Amillia.— *Chaqueta*.

Nik ezin neikez emen ipiñi, erdizka baizen, arein esakera zantarrak. Eta gauzarik okerreza zan, zentzuneko gizonak eurak Tramanaran esate gaistoak ontzat emotea, arerioen kontrakoak ziralako. ¡Ai, Jaungoiko maitea! ¡Zenbat kalte datorren, arimentzat, olango gertaldietatik! Gauza tsar asko asmau ditu gaizkiñak gure arimak galtzeko, baña legegille barri bat eginbearra baño tšarragorik eztakit asmau ete daben be.

Zoratuta egozan azkenerako arranondotar guztiak eta zorakeri andiak egiten zituen. Patši ta Peru: ezegoan eurentzat beste gauzarik Lurbira danean. Batzuentzat, Patši zeruko aingerua zan da deabru gaizkiña Peru; bestientzat, Peru zan zerutarra ta infernukoa bestea. Nor zeñen aldera ebillen, alkarri ipinteutsien betozkoan ikusten jakoen garbiro ta oraiñdiño garbiroago (¿nok esango leuke?, baña egia da) ¡oñetakoetan! Abarketa zurien gañean ipiñi eben batzuk izkiratuta ¡*Bizi bedi Patši!* eta besteak ¡*Bizi bedi Peru!* Arranondoko abar-ketariak nai aña diru erosi eban egun ereitan

Baña jausi bieban egurrak. Ainbeste aize ta zorakeriren atzetik, ainbeste bena, goibeltasun da trumoiren ondoiean etorri bear eban ekatsak ta ekatsa etorrizan, baltza, zematzailea, ikaragarrikoa. Legegilletzarakoa autatu bear zan egunean, goizeko zortzirak baño len asi zan, tšartela gora ta tšartela bera, gizonen Lirteko eztabaidea, Perurenak eta Patširenak sartu ziran bakotsa bere aldeldoai laguntzera ta are-rioakaz burrukara, ta oni eutsi ta orri bultza, bata estaldu ta bestea jaurti, aurrekoari emon da albokoa gorde, au jo ta bestea zapaldu, ukabilka, makilka ta arraioko, an izan ziran angoak eliz-aurreko enparantzatsoan. Bederatziterdiak aldean ikustekoa egoan gure Indianoa, burutzik, alkondaran iduna (1) urraturik, jantzia bazazturik, zurreta-ko odola bizarretatik bera eriola ta Tramanaren ule zikiñ batzuk eskuetan zituela, Tramana ta Briš errizañak, tatarrez, katigutegira eroiezan bitartean.

Itši daiogun ekatsā-zelan amaitu zan esateari; geldi bedi alde batera zenbat kaskarreko, zenbat zudur-auste, zenbat dubako agiñ-aterate izan zan ainbatutea (2); eztaigun esan Peruk edo Patšik zeñek tšartel geiago izaeban be. Ardura giñsi deusku guri naiz lenengoak naiz bigarrenak garaitu, bada biak ziran nabar samarrak, biak euren buruaren anditasunagaitik ebiltzanak, Euskalerrri maitea aotan artuta.

(1) Iduna.— *Cuello*.

(2) Ainbatu.— *Enumerar*.

Guazen gu geure lagun batzuk naste orretan zer egieban jakitera, guri geien dagokigun lanbidea ori dan ezkeru.

Mañasiren aita guztizko larritasunetan ibilli zan t̄sartela nori emon ezekiala. Lenengo egunetan Indianoari agindu eutsan bere alde emongo ebalá, baña gero t̄salopakoak jagi jakozan gora goraka, ardantegiko lagunak ia ito eben, edozeñek esateutsan kalean saldutako gizona zala, erriaren arerioak potiñ baten diruagaz erosi ebiela, goiko ta beko Pat̄sitarrak ezeutsien baketan izten iñun be, ta azkenean, ondo eldu-tako ikoa baño bigunago egoan gizona, edo obeto esateko, lakioan jausiriko t̄sorit̄soa legez egoan, da ezekian zetara jo edo lakiotik zelan urten.

Andreak sendatuteban sarri, etsean, gizon orren indargetasuna.

—¡Ai, makala!—esateutsan—¿zuri zer deutsu lagunén jardunagaitik? Zuk egizu zeurea ta ezeiozue besteai jaramonik egin.

—Bai, ¿ta iñori arpegirik eizñ emonda gelditu norbere errian?

—¿Da ainbeste lagundu deuskun gizonari emondako itza jan?

—Nik eznekian orduan Peru zeñ zan: t̄sarra dala diñoé, ta gañe-ra Pat̄sik nasa barriak egingo dituala, bearra be badago ta.

—Guzurra da ori, kurutzemendi baño guzur andiagóa. Pat̄si dozu gizonik gaistoena, judio protestante baten jatorrikoa eidata: neuri esan deust Ana Balentiñak, eta Ana Balentiñak badaki. Peru osterá oso eskubide andikoa dozu nasa barriak egiteko ta edozetarako: Madrillgo agintari guztien adiskidea ta erregeren maian jaten daben gizona eijatsu ori: Ana Balentiñak esan deust.

Atsedén piškat egin da gero, isillit̄soago ta bigunago jarraitu eban:

—Baña, gizona, eukizu zentzun apur bat. Zuk diñozuna alan izanda be ¿zelan nai zenduke gure alabearén eskontzea galdutea? ¿Arranondon izan dan eskontzarik onena?

—Emakumea, ezeidazu burutik eragiñ. Nik eztot nai Mañasiren eskontzea galduterik, eta D. Jose Antoniok maite badau, ezta orregaitik galduko. Buru oneko gizona da, ta neuk esango deutsat...

—Ezteutsazu ezer esango, eztozu etsetik urtengo.

—Gaur ez, baña biar it̄sasotik natorrenean...

—Ezta biar be, ezta egundo be.

Olango autua egunerokoa zan T̄sanogorriren et̄sean Españako Legegille edo ausi-erabagitzalleok autatu bear ziran aurret̄soan, baña etzan asartu Indianoari gauza orren gañean ezer esaten.

Azkenengo egunean, aren ona eukiagaitik eta andrearen esanak

jarraitzearren, etsi etsi eginda Peruren alde t̄sartela emotera joiala, enparantzako burrukea ta izkanbillea ikusi ebanean, armiñ da keīsū, biurtu zan etsera gure gizontsoa, ta estutasunak emoten daben ausardiagaz, atean sartu orduko asi jakon emasteari:

—Nik ezin neike ez bataren da ez bestearen alde gaur t̄sartelik emon. Gaur ez, beste baten eztiñot baña, ¡gaur ez! Alperrik esango deustazuz esanalak, gaur neureagaz urten bear dot.

—¿Baña zelango gizon epela zara zu? Oraint̄se urten dozu et̄setik abiadan...

—Bai, baña ez burrukarako asmoan, da burruka barik eziñ leiteke iñor udalet̄sera sartu. Ni Lekuitora noa gaberrate. Eske badatoz, premiñazko zeregiñ bategaz joan nazala,

—¿Ta zer esango dau D. Jose Antoniok?

—Miñ dabela. Ederraz emon deutsiez enparantzan. Ostikopean erabilli eidabie, ta odola dariola ikusi dot.

—¡Jesus! ¡Jesus! Auše da it̄sumena. ¿Eztago errian bururik?

—Gaur eztot uste. Gaur burua daukien guztiak erbestera joango dira, ta ni be bai.

—Baña...

—Eztago bañarik. Erabagita daukat. Agur. Atean urten orduko bere atzetik eban Sardinzar laguna.

—¡Jeup, adiskide! ¿Nora zoaz?

—Lekuitora.

—Neu be bai, emen gauza onik eztagota. ¿T̄sartela emon dozu?

—Ezta emongo be. Eziñ leike, iñogaz aserratu barik.

—Nik geure alde emotea gura neban, baña ondo egiten dozu. Ont̄se emon dot nik neurea, ta Mat̄sin Koipegaz aserratu egin bear izan dot. ¡Gizon arroa! Berak gura dabena egiñ bear genduala Anjelek eta nik eta gure t̄salopetakoak. Eztago toki t̄sarrean!

—Anjelek naiko eban ba.

—¿Anjelek? Orrek iñok baño gitsiago. Egundo eztot gure mutilla añ bero ikusi olango gauzetan. Antoniri be ezteutsa jaramonik egiñ. ¡Ah! ¿Ta badakizu zer esaeustan bart gabeen zugaitik? Indianoak zu estutzen bazaitu geuk emon bearko geuntzuzala milla erreal, orrenbeste alderdi bageunkalata.,

—Eztat̄sarto esana. Eskerrikasko.

.....

Arratsaldean, azken orduan, geroago ta estuago autari billa ebil-
zanak T̄sanogorriren eske joan ziranean.

—¡Ederra egin dau!—esaeben—¡masia jan da igez!

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrendatuko da)

LA DESPEDIDA DEL PILOTO

(A mi amigo Juan López Albisu)

Allí está el puerto. Ya pronto
Por el líquido elemento,
Movida á vapor ó viento
Una nave partirá.
Airosa, leve, ligera
Marcando tras sí una huella,
Que la mar movable y bella
Ni la sombra dejará.

El joven marino mira
De nube en nube el ambiente,
Por si llega del presente
El futuro descubrir.
El viejo mira las nubes
Con aspecto sosegado,
¡Tantas veces él ha estado
Cercano de sucumbir!

Todo á su vista se agolpa
Del mar sublime en la orilla,
Su vida alegre y sencilla
Recuerda de la niñez.
Recuerda que tiene padres,
Que tiene su bella amada...
Y cual vivaz llamarada
Todo se apaga otra vez.

KRESALA

(AURRENDEA)

XXII

Otsoaren belarriak

¿Nork daki etorkisunaren barri? Zeñek igarri leikez bere barruan gorderik dagozan erri ta gizadien goza-berak? ¿Zelan neurtu gauza uts batetik etorri leitekean ona edo kaltea? ¿Nondik otuko jakon Anjelen amari, illabete lenago, Antoni ta Anjelen arteko eskontzea galduko zala barriro?

Bada galdu zan. Patxi ta Peru jaso edo jatsi bearragaitik gurasoak aserratu ziran lenengo, ta eurak egieban lanik andiena gasteak otzitu eitezen be, Anjelek bere aldetik ezezan asko bear baña.

Sardinzarren ustez, Koipetarrak antsiñatik zirean eriste andiegi-koak, beti euki oieban burua besteak baño geiagokotzat, eta areikaz ondo egon nai ebanak, morroi edo mendeko izan bearke eieban, naiz da euren etsean bizi ez. Emasteak oster, diru zaletsoa zan baña, ezeban gura bere seine kutuna iñoren morroikintzan iltusterik: etzan orretarako asia. Etse bietako nagusi gaste maite bat ez izatekotan, senartu zediñ be ezeban gura. Zarrak baño askozaz obeto zainduko eieban Anjelek etse bietako ondasun izkia.

Mari Errotak barriz, bere aldetik, ondo izateko ezebiela eurak iñoren laguntasunik bear, esateientsan alabeari; ez ibilteko lagun billa, gurañako eskongeiak etsera etorriko jakoezalata. Jokatuko eieban arel; eta baita Matsinek be, eurenearn Sardinzarren etsean baño urre zar geiago idoro baietz.

Etzan, alan be, Antoniamaren siñistekoa ta amari entzungor egiteko asmoak ebiltzan lenengoan. Urre zarra eukiko ebien, baña beral; gurañako mutillik ezjatorkon Antoniri. Erbesteko oial-zaltzalle guzurti batel; zerbait esaeutsan bell, jai arratsalde batean, (jai ze poza izaeban orduan!) baña oial-zalzallea etzan geiago Arranondora agertu. Ainbesteren atz zetetik ibilli zan Indianoa be, etzan gomutau beragaz, Antonigaz. Itz egieutsien mutillak etziran bere duiñ, bada-ezpadako arlate batzuk ziran danak. Anjel añakorik ezegoan. Anjelen zale ziran erriko neskatilla guztiak, Anjelen adiskidea zalako lagun danak ondumuz begiratuteutsien berari, Antoniri, Anjel bear eban Antonik nai ta nai ez, erkidien barregarri gelditu etzaitean be. Orregaitik, gurasoen aserreakaz gasteak zer ikusirik ezenkielata, egiñalak egiñ zituan neskatilleak arrantzale gaste orren biotza irabasteko, baña dana alperrik. Alperrik jantzi zan iñoiz baizen obeto, alperrik orraztu zan egundo baño tsukunago, alperrik egieutsazan negar musinñgak eta guzurrezko sotiñak: añ otza, motza, motela ta gogoezekoa aurkituteban Anjel ori eze, aspertu zan noizbaiten neskatillea, kirio (1) guztiak jagi jakozan gutzit biziro ta aserre itsura andiakaz itsi eban mutilla, agurrik esan barik.

Ause izan leiteke onena, —apetau jakon oraiñdiño.—Ni langorik eztau billatuko, ta etorri leiteke neure billa, arpegi añutsuagaz ikusten nabenean. Lenago be etorri jatan.

Baña arpegi añutsuagaz, ezeban ezer irabazi. Anjelek ezeutsan geiago itzik esan, ezeutsan jaramonik egiñ da bertanbera amaitu zan gure neska-mutillen adiskidetasuna.

Ta ¿zer egieban Indianoak?

Ezeben mutill-zar-au Tsanogorrinekoak eralditso batean ikusi, ta bildurrez egozan lenengo alkar ikustean zer gertauka ete jakoen, baña oso abegi ona egjutsien batak-besteari.

Indianoa bera joan zan Tsanogorrinera.

Gure arrantzale gizagaisoa, gaistakeri bat egin daben mutikoaren antzera, gogamen bategaz ebillen beti, ta D. Jose Antonio ikusi eban, trumoi ta tsmiztakaz eiolakoan, jarteko astirik emon baño len asi jakon esaten:

—Ara, Jauna, nik berorri bai, bai, pozik atan be; baña orise dago ba, lagunakaz be euki bear da ta ¡orise dago ha!

(1) Kirioak.— *Nervios* gastelarrez.

Tsanogorriren esakerea etzan erraz ulertutekoa, baña ulertu eutsan Indianoak, eta estutasunetik atara eban gizona.

—Eznator orretara. Ori joan zan.

iOri joan zan! iEznator orretara! Itz gozoagorik ezaban egundo iñok entzun. ¡Ase zan poza! ¡Ase zan aldabatera keskarik astunak kentzea! Zeru illunaren azpian ostilika edo ostarku (1) ederra ikusteban Tsanogorrik.

¿Zer dakar ba, Juana?—itandu eben senar-emasteak, pozezko arpegi alaiakaz.

—¿Zer ekarriko dot? Zetan garan edo jakitera nator.

—Ba, Jauna, gu lengoan, lengoan beti. *Arek* eztau ezer erantzun, baña lotsaz egongo da. Geuk esaten dogunean a...

—Ba orduan ainbat lasterren. *Desagradeziduen* erri onetan ezin leiteke *persona formalik* bizi, ta nik bereala eskondu ta kanpora joan bear dot, illa batzuetarako bada be.

—Ondo egingo dau, bai Jauna, badauka zegaz be ta. Asi gaitezen *paperak egiten* da gertu garenean erakarriko dogu neskatillea. Berorek gura dabenean joango gara abade nagusiagana.

—¿Zetara?

—*Paperak egitera.*

—Ez, enetsoak. Orretara luze joango jaku Niri esan deustienez, norbera ibilli dan toki guztietako *dokumentoak* eskatzen eiditu abadeak, eta nire *dukumentuak* etorri orduko sei illabete joango litza-kez urrean.

—Ezta, Jauna, ainbesteraño luzatuko. Gizon andia lez, ibilli dan toki guztietan esagutuko ebien berori abadeak eta...

—Ni lanean bizi izanaz, da ez abadeakaz *pasietan.*

—Dana dala, Jauna, paperak bear dira beintzat.

—Abadienak ezтира *precisokoak.*

—¿Zeñenak ba?

—Alkate ta juezanak, errekkisto *zibillekoak.*

—¿Zer esan dau? *Errekisto* ... ¡Jesus, Maria ta Jose! Ori gauza tsarren bat da.

—Zuek ezer eztaquizue, ta nik ostera asko ikusi ta asko ikasi dot.

—Alan izango da, baña edozetara he, abadeak ikusi bearko ditu

(1) *Arco-iris.*

gero paper danak. Eurak dakiez ondoen olango gauzak. Gu eskondu giñanean, orain dala ogeta eztakit zenbat urte, *bikario* jaunak egieuskuzan guri bear izan ziran jirabira guztiak.

—Ezta nai ta naiezkoa abadeari gure paperak erakustea. Abade barik be *konpondu* geinkez geuk gura izan ezkeru.

—¿Zelan baña? (Senar emasteak aoa zabalik geldituta.)

—Gutziz erraz. Abadeari jaramonik egin ezta. Geuk eskondu bear dogu ta ez arek. Ni ibili nazan tokietan asko eskontzen dira elizara harik.

—¿Elizara barik! ¿Eta ori gura leuke berorrek? Obeto da garai onean jakin dogun. ¿Sasi-eskontzea gura leuke. Sasikoa dala uste aldau geure Mañasi? Ez orise, ta eztaukagu sasi-eskontzetarako, Españako erregeagaz izanda be.

Tsanogorrik azkenengo itzak bero bero eginda esan zituan. Etzan jakituna gure arrantzalea, baña bai biotz zindoaren jaubea; epeltsoa zan, baña siñiste onekoa, Jaunaren bildurrean asia, Elizearen lege ta asabien oitura zarrakgaitik bere bizitzea emongo eukean gizona. Orregaitik, bereala berotu jakon bere odol garbia, beingoan argitu jakon burua, aldabatean biurtu jakon biotza gogo batetik bestera.

Maite dogun gauza bati miñ emon ezkeru, gizonik epelenak asartu oidira; agirian dagoan egia begirik lausoenekoak ikusi oi dabie, ta Tsanogorriren siñiste maiteai miñ andia emoutsien Indioanoak eta agirian gelditu zan onen siñisteza, malmuzkeria ta Eiizeari egiñ gura eutsan iraintasun okerra.

Arrantzalearen emaste naigabetuak, bere ordurañoko errua ta Indianoaren gaistakeria esagutzean, dana lotsaturik eta garrazkeri andiren batzuk ez esatearren, gizonakgandik alde egieban. Agintzallee zan etsean, baila kanpokoan aurrean ezaban geiegi sartu gura, ta geiegi sartuko zan, asi ezkeru. Berak baño neurri obean senarrak esango eutsazan bear ziran egiak Indiano dongeari.

—Gizona-jarraitu eban saldun jantziriko baserritarrak-elizara eztoiazan guztiak eztira sasikoak.

—Naikoa sasiko, Ama Eliza ta Aita Jaungoiko bagekoak dira ta.

—¿A gizagasoa! Olango Aitamene semea izanda beteko jatsu zuri *patrikarea*.

—¿Ta zure lege barriak ondo beteaz zer irabasten dot?

—Neure aitagiñarreba izango zara.

—Bai urte batzuetan ¿baña gero?

—Itsiozu gerokoari

—Bai gerokoak neu itsiko banindu.

—Bizi zaitte ondo aldozun artean.

—Beti guraneuke Jaungoikoagaz ondo bizi.

—Ze Jaungoiko ta... Etzaitte tsotsiña inn.

—Oraintse naz iñoiz baño gitsiago.

—Tsanogorri, gogoratuizu etsatzula ondo etorriko nigaz acerratutea.

—Ezta Jaungoikoagaz aserratutea be.

—¡Ba, ba! Zuekaz eziñ leiteke iñor *entendidu*. Neu *en persona* joango naz Bilbora.

—¿Zetara? Gure Mañasigaz ulertuko zaralakoan? Alperrik, geure odolekoa data. Eztaukagu arimarik salzeko. D. José Antonio, egizu *kontu* gure Mañasigaz da gugaz estaukazula zer ikusirik gaurtik aurrera.

—¿Eztaukatala zer ikusirik? *Esto es demasiaro* ¿Eta nik *prestau* neutsuzan milla errealak?

—Uste dot laster biurtuko deutzadazala euren jaubeari.

—¿Ta Mañasiri emoniko *anilloa*?

—Ori be biurtuko jatsu. Eztoгу iñoren gauzarik bear.

Trumoi soñoaren antzeko deadar lodi garratzakaz da bere aotik tsi-mista goriak jaurtiaz urteban Indianoak Tsanogorritetik.

—*¡Qué intoleransia!* —ziñoan eskilletan bera— *iinsivilisaos!* *iastokillos!* Emen eztago gauza onik abade guztiai lepoa kendu ta eliza guztiak itsi artean. Neuk albaneu...

Bitartean, gure senar-enasteok, alkarri begira jarrita, bata-bestearen naigabea gozatu nairik gelditu zirean. Euren ames-jauregi gozoa goigoitik beberaño etorri jakoen, baña etzan ardura, zerua etzan jausikota. Etzirean aberatzak izango, etzituen beti gurañako jaki ta jantziak euki-ko, noizean beiñ estutasuntgoren batzuk igarotea be izan zeitekean; halla ordurartean be bizi zirean da, aurrerrantzean be, lan piskat egin ezkerro, biziko zirean beinzat. Antiguako Amari eskerrak emon bearrean egozan otsoari belarriak agertu eragiñ eutsaralako. Indianoak *judioa edo olangoa* izan bieban. ¡Jesus, Jesus milla bidar! ¡Toki onean geldituko zan euren alabatsoa aren eskuetan!

DOMINGO AGIRRE-KOAK.

(Aurrendatuko da)